

Oklevélhamisítások az Anjou-korban*

A 13. század végén és a 14. század elején megfigyelhető a királyi oklevelek számának gyarapodása és ezzel párhuzamosan egyéb oklevélkiadó szervek tevékenységének, így a hiteleshelyek oklevélkiadásának fellendülése. Az oklevél, mint jogbiztosító irat szerepe a 13. századtól fokozatosan megerősödött, az Anjou-korban pedig az oklevél vált a peres eljárások legfőbb bizonyító eszközévé.¹ Nemcsak az ügylet végkimenetelét, vagy egy adomány tényét rögzítették ezek az iratok, hanem a perfolyam, ügymenet állomásai is lejegyezésre kerültek bennük, a bíróságok előtt pedig szükségessé vált, hogy a peres felek oklevelekkel tudják igazolni keresetük létjogosultságát. Ez a folyamat eredményezte az oklevelek, és ezzel párhuzamosan az oklevélkiadó intézmények számának növekedését, továbbá ebbe illeszkedik be a hiteleshelyek szerepvállalásának megerősödése az oklevélkiadás és a jogügyletekhez kapcsolódó hivatalos eljárás lebonyolítása terén, amihez a hiteleshelyi pecséthasználát és ezen pecsétek hitelesítő erővel való felruházása, „autentikussá válása” is kötődik.² Mérföldkő a hiteleshelyek tevékenységében az 1351. évi törvény,³ melyben I. Lajos király – a hatalmi visszaélések kiküszöbölése érdekében – erősen korlátozta a hiteleshelyek számát a kisebb konventek pecséthasználati jogának felülvizsgálata révén. A jelentéktlenebb konventek ugyanis könnyűszerrel valamely helyi hatalmasság befolyása alá kerülhettek, aki nyomást gyakorolhatott a hiteleshelyként funkcionáló testület oklevélkiadására.⁴

Valótlan információkat tartalmazó, ám formailag hiteles és valós, teljes jogalappal bíró tények rögzítésére is sor kerülhetett hamis oklevelekben. A tanulmány célja, hogy a diplomatikai anyagban felbukkanó hamisítási ügyek áttekintésével átfogó képet adjon az Anjou-korban tetten ért hamisításokról, a tett kivitelezésétől egészen a büntetésig.

Az új dinasztia, az Anjouk hatalomra kerülése, és az I. Károly király uralmának megszilárdításáért folytatott küzdelem időszakában eluralkodott anarchikus, háborús időszak lezárultával kirajzolódtak az új erőviszonyok, melyekhez igazodva az ország lakosai is igyekeztek minél előbb rendezni zilált birtokviszonyaikat. A bíróságok elé kerülő peres ügyekben egyre inkább az írott, okleveles bizonyítékok

* A tanulmány megírását az OTKA K 72406 számú pályázata tette lehetővé.

¹ HAJNIK 1886. 3.

² HAJNIK 1886. 8–11.

³ 1351. évi III. törvénycikk: „*Minuti etiam conventus ab emanatione litterarum suarum super perpetuatione possessionum conficiendarum cessent et eorum sigilla omni careant firmitate.*” „A kisebb konventek is álljanak el a birtokok örökossége tárgyában készitendő leveleiknek kibocsátásától, és pecsétüknek ne legyen semminemű ereje.” CJH 170–171.

⁴ SZENTPÉTERY 1930. 136–137., 213.; TAKÁCS 1992. 31.; KÓFALVI 2000. 49–50. Az 1351. évi törvény fenti cikkelyének foganatosítása végett a király bekérte („*Tamen quia sigilla nostra, quae cum sigillis omnium capitulorum, collegiorum et conventuum totius regni nuperrime ad mandatum regium in Budam erant portata...*”) és felülvizsgálás után adatta vissza – bizonyos – hiteleshelyek pecsétjét 1353-ban. KUMOROVITZ 1936. 62.

kerültek előtérbe a korábbi időszak szóbeliségével szemben.⁵ Érthető, hogy egy olyan szorongatott helyzetben, amikor a saját, jogos tulajdon védelmének, megtartásának vagy épp visszaszerzésének érdekében fel kívánt lépni a birtokos, valamiféle bizonyítékkal elő kellett állnia, hogy igazolja keresete jogosságát. Ahogyan azt családok, egyházi intézmények pertörténetében nyomon követhetjük, olykor szinte királyi nyomásra voltak kénytelenek akár hamis okmányokkal is előállni valós birtokjoguk bizonyítása végett.⁶

Szemléletesen példázza ezt a kolozsmonostori konvent esete, melynek birtokaiért folytatott több évtizedes pereskedését alaposabban feldolgozta már a kutatás.⁷ 1366 nyarán az Erdélyben tartózkodó I. Lajos királyt többen is felkeresték az anarchia idején kialakult és az azóta is viszálykodásokra okot adó vitás birtoklási ügyek rendezése érdekében, és ahogyan azt az oklevelekben olvashatjuk, a király kiküldött emberei – Benedek királyi káplán és pankotai főesperes, valamint Szeri Pósa fia: István udvari vitéz – révén igyekezett elősegíteni a zilált viszonyok rendezését.⁸ A perek tárgyát képező területek határait elsősorban okleveles bizonyítékok alapján rendelte meghatározni. A nevezett konvent azonban nem rendelkezett ilyen oklevelekkel, mivel – ahogyan arra több helyen is hivatkoznak – birtokaikkal kapcsolatos irataik megsemmisültek a század elején, amikor Berzethe János bitorolta a bencések javait.⁹

⁵ FÜGEDI 1981. 437–463.

⁶ A zavaros időszak és az oklevélhamisítás fellendülése közötti kapcsolatra utal a *Tripartitum* is „*Mi Magyarországnak összes főpapjai és bárói, nemesei és előkelői e levelünkkel adjuk emlékeztetre, hogy ebben az országban néhai Albert király úr halála után, húzamos időn át szított háborúságok támadtak, a mely háboruskodások később Isten segítségével közöttünk lecsillapodván, a midőn egy fejedelemben és úrban, tudniillik nagyságos László úrban, a nevezett néhai Albert király úr fiában, mintegy természet szerint való urunkban mindannyian megegyeztünk volna: közöttünk a kölcsönös és állandó békességnek fentartása céljából, törvényszéket tartani és az elnyomottaknak igazságot szolgáltatni kezdünk vala, ettől fogva a törvényszékeken a peres-felek igen sok hamis levelet terjesztettek előnkbe.*” WERBŐCZY 265–267. (II. rész, 14. cím, 50. §.)

⁷ CSOMOR 1912.; JAKÓ 1984.

⁸ „*super terris et metis infra declaratis dissensiones et disturbanceones subortae et diutius ventilatae existissent, prout eorum querela manifestarat, nosque tandem in partibus Transilvanis pro reformandis iuribus quorumlibet hominum earundem partium et volentes huiusmodi dissensiones et disturbanceones de partium ambarum medio evellere et sedare, discretum virum dominum Benedictum archidiaconum de Pankata in ecclesia Agriensi capellanum specialem et nobilem virum magistrum Stephanum filium Pousae de Zeer militem nostros fideles in persona nostra ad videndum reformandumque dictas metas brigosas et terras ac erigendas novas metas in locis necessariis...*” DL 44 336.; ZW II. 254. (861. sz.); „*cum... Lodovicus... rex... una cum baronibus in octavis festi Penthecostes proxime preteritis in civitate sua Clusuar personaliter affuit, iurati et cives de eadem eidem domino nostro regi supplicarunt, ut idem dominus rex ex sua regia benignitate literas suas reambulatoris secundum sui regni consuetudinem ipsis iuratis et civibus daret et iuxta veteres metas novas erigerent. Tandem cum hominibus ipsius domini regis videlicet magistro Stephano filio Posa de Zeer aule sue milite ac discreto viro domino Benedicto archidiacono de Pankata speciali capellano suo ex precepto iam dicti domini regis...*” DL 30 691. (átírása: DF 281 088.) ZW II. 259. (863. sz.); „*... Lodovicus... rex... memoriae commendamus..., quod cum fideles nostri dilecti videlicet vir magnificus Nicolaus de Zeech regnorum nostrorum Croaciae et Dalmaciae banus ac Petrus de Jara vices gerens magnifici baronis nostri Dyonisii vaivodae Transilvani, quos nos in medium nobilium, Siculorum et Saxonum terrae nostrae Transilvaniae ad reformandum et compendium universarum litium et discordiarum materias ratione terrarum et metarum inter eos litigiose vigentes pro specialibus in nostra persona hominibus nostris deputantes confidenter transmiseramus cum nostro regio pleno mandato...*” DL 5476.; ZW II. 264. (866. sz.)

⁹ 1357-ben az András vajda vezette tordai közgyűlésen a kolozsmonostori konvent helyzetéről: „*quod quia olym abbates ipsius monasterii per homines potentes et emulos ac infideles sacre corone regie*

Egy 1369. március 2-án kelt oklevél alapján az erdélyi püspök, akivel szintén huzamosabb ideje pereskedett birtokok miatt a konvent, olyan kiváltságban részesült a királytól, melynek értelmében a püspökségtől valamilyen formában elidegenített területek visszaszerzésekor, a birtokhatárok megállapítása – igazoló oklevelek híján – a régi határjelek alapján történjék, ha pedig azok már nem láthatóak, úgy az ott lakó jobbágyok és más népek bevallása alapján jelöljék ki, amennyiben pedig a szomszédok akarják birtokukat elvásztani a püspöki birtoktesttől, úgy igényük jogosságát oklevelek bemutatásával kötelesek igazolni, amire azonban a püspök és utódai nem kötelezhetők.¹⁰

Az ilyen királyi engedmények meglehetősen nehéz helyzetbe hozták a püspökséggel – vagy más kedvezményezettel¹¹ – birtokvitában állókat, így a kolozsmonostori konventet is, aminek okleveles anyagát vizsgálva Jakó Zsigmond arra a következtetésre jutott, hogy a bencés birtokok visszaszerzésén munkálkodó apátok, akik kezdetben tanúkihallgatásokra alapozva igyekeztek jogalapot teremteni

captus [!] et omnia bona ipsius monasterii ablata fuissent, inde omnia instrumenta in facto possessionis predictae confecta, amissa fuissent et ablata" DL 29 149. Továbbá 1364-ben Péter alvajda előtt kijelentik „*quod dum ipsa ecclesie beate Virginis per quondam Johannem dictum Berzethe ac alios emulos eiusdem potentialiter occupata et detenta fuissent universa instrumenta litteralia ... et aliorum... iurium ipsius ecclesie confecta alienata et deperdita... extitisset*." DL 28 741.

¹⁰ „...*pro meritoriis servitiis ... domini Demetrii episcopi Transilvanie ... nonnulla instrumenta et litteralia fulcimenta ecclesie sue predictae superioribus eiusdem et signanter facto erectionis et reambulationis metarum possessionum eiusdem ecclesie sue Transilvanie... aliis diversis casibus dicte ecclesie temporibus retro lapsis in pacatis revertentibus specialiter vero propter quandam turbationem quondam venerabili in Christo patri domino Andrea eiusdem ecclesie episcopo suo predecessori ex certis... deperdita atque alienata... domino Demetrio episcopo, et per consequens dicte ecclesie sue huiusmodi [specia]lis gratie prerogativam duximus faciendam, quod... Demetrium... etiam sui successores quancunque et quotienscunque metas possessionis eiusdem ecclesie sue a circumiacentium vicinorum et commetaneorum possessionariis iuribus reambulare, et novis metarum erectionibus, et distinctionibus iuxta metas antiquas, et veteres, aut ubi mete veteres posse... long...is spatium non apparerent iuxta ostensionem et populorum et iobbagionum eiusdem ecclesie usque iidem ab antiquo visi fuisse reperirentur separare et sequestrare ac occupatas metas ipsius ecclesie ab aliorum manibus recaptivare et eidem reapplicare proponum habebunt, et intentum, in cuiuslibetque processibus ipsi domino episcopo suo successore per quospiam contradictionis velamine fuerit obviatum, in casum etiam quo quipiam nobilium vel alterius cuiusvis status hominum metas propriarum possessionum a parte possessionum dicte ecclesie modo consimiliter legitimis reambulationibus intentur verificare et in hiis negotiis ipsum dominum episcopum ... obvios habuerint et contraditores ipsaque partium contradictionis ubique ad iudicium devenerit contentiosum utroque modo premissis nullus omnino hominum eundem dominum episcopum, et suos successores super premissis ad producendum aliqua instrumenta in iudicio vel extra possit compellere aut choartare sed semper tales contraditores super omnibus premissis dictis eorum instrumenta teneantur exhibere contra dominum episcopum et suos successores memoratos, prout hoc litterarum privilegium exinde confectarum tenor latius exprimit litterarum, super quo fidelitati vestra firmiter precipiendo mandamus, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fidedignum quancunque et quotienscunque per dominum episcopum predictum vel eius nomine officiales et procuratores suos ad premissa peragenda...*" DL 30 397.

¹¹ Egy 1370-ben kelt oklevél-töredék alapján Jakó Zsigmond arra hívta fel a figyelmet – Beke Antal egy regesztájára hivatkozván (BEKE 1898. 154. [387. sz.]) –, hogy a kolozsmonostori konvent is engedményben részesült kegyura, a király révén, aki lehetővé tette, hogy a bencés apátok által, az apátság birtokállományából korábban tett adományok semmissé nyilvánítassanak és a kérdéses területek visszakerüljenek az apátság tulajdonába. JAKÓ 1984. 135. Az oklevél megtalálható a DF 275 242. jelzet alatt, azonban tartalma nehezen rekonstruálható, hiszen a róla készült fénykép mindössze a bal oldalt tartalmazza.

elvesztett birtokaik visszaszerzéséhez, az 1370-es évektől a fentebb ismertetett királyi intézkedések nyomán stratégiát váltottak. A konvent élén álló Ottó apát úgy gondolta, kénytelen előteremteni a sorozatos birtokpererek sikerét biztosító elpusztult okleveles anyagot. A konvent hiteleshelyi jegyzőjének, Szengyeli István deáknak a közreműködésével az apát egy olyan – hamisított, de valós információkat is tartalmazó – oklevélcsoorra tett szert, mely a konvent birtokában lévő néhány darab oklevélre is építve megteremtette a perekhez szükséges okleveles bizonyítékok bázisát. Az István deák készítette okleveleket az erdélyi és a váradi káptalannal sikerült is átíratniuk, ezzel sokáig elkerülve a hamisítás gyanúját.¹²

A jogos jussukért kardoskodók mellett természetesen voltak, akik saját anyagi gyarapodásuk érdekében, kihasználván ezt a tulajdonjogilag bizonytalan helyzetet, akár hamisítványok révén is meg akartak szerezni kétes jogi státuszú területeket, javakat, melyekre jogosan nem formálhattak volna igényt.¹³ A korszak tehát mind tulajdonjogi viszonyai, mind az oklevelek növekvő száma, mind a gyarapodó oklevélkiadó-apparátus miatt kedvezett az oklevélhamisításnak. Számos apróbb és nagyobb oklevélhamisítási ügy bontakozik ki előttünk az 1300-as évek okleveles anyagát olvasva. Sajnos azonban a forrásadottságok folytán meglehetősen nehézkes, vagy egyenesen lehetetlen egy-egy ügy minden részletét felderíteni és így kiszűrni – a történeti szakirodalomba esetlegesen hitelesként bekerült – hamis forrásokat. A viszonylag nagyszabású kolozsmonostori hamisítási ügygel kapcsolatban sem maradt fenn az István deák kivégzését rögzítő ítéletlevél, ahogyan a század végén ugyancsak nagy port felkavaró János deák hamisítási ügyével kapcsolatban is csak „másodlagos” források maradtak fenn.¹⁴

Oklevelek vizsgálatával, hitelességük kérdésével már a középkorban is foglalkoztak, ahogyan arról számos oklevél tanúskodik. Jóllehet egyik legfőbb bizonyítéknak a hiteles pecsétet tekintették és főként az oklevél külső formai jegyeire, jellegzetességeire koncentráltak egy-egy megkérdőjelezett hitelességű oklevél vizsgálatakor, mégis találunk említést arra vonatkozóan is, hogy a szöveg zavarossága, vagy a benne foglaltak egyértelműen hamis volta miatt bizonyult egy-egy oklevél hamisnak. Ugyanakkor ne felejtjük el, hogy egy teljesen hitelesen kiállított oklevél is tartalmazhat hamis állítás(oka)t, ez által téve hiteltelené az oklevelet. Ilyen hamis oklevelet a kibocsátó szándékosan is kiadhatott, de hamis bevallás, azaz a hiteleshely félrevezetése révén is születhet ilyen irat.¹⁵

¹² JAKÓ 1984. 111–138.

¹³ Nem kell messzire mennünk, hogy ilyen példát találjunk, hiszen Szengyeli István, felesége, Szentmártoni Kalacs lánya: Erzsébet leánynegyedének – jogtalan – kibővítése céljából ugyancsak oklevélhamisításhoz folyamodott. DL 27 439. és 28 507.; JAKÓ 1984. 135–136.; SIPOS 1979. 46.

¹⁴ „quod cum celsitudo ipsius domini nostri regis pululata multiplicatione maleficorum ac pravorum et iniquorum actuum Joannis literati, maledicte memorie, pridem pro suis subsequentibus factis malitiosis juxta suum Demetrium, per nostrum vicecomitem, et judices nobilium in presentia nobilium et alterius status hominum dicti comitatus Liptoviensis, supplicio ignis incendii condemnati, in cuius videlicet domo et scrinio nuper multa falsa sigilla, littere nequitiose et registra inventa fuerant et reperte...” HORVÁTH 1902. 20.

¹⁵ SZENTPÉTERY 1930. 253. „falsa suggestione”, „tacita veritate” Példák: 1318. júl. 23. DF 201 698. AOKLT. V. 92. (216. sz.); 1324. ápr. 26. FEJÉR VIII/2. 571–572. (264. sz.), AOKLT. VIII. 106. (199. sz.); 1335. júl. 26. AOKLT. XIX. 204–206. (451. sz.); 1350. FEJÉR IX/7. 101–105. (50. sz.); 1381. júl. 26. FEJÉR IX/5. 474. (257. sz.).

A diplomatika, mint tudomány kialakulásával, fejlődésével párhuzamosan láthatjuk, hogy az oklevelekkel foglalkozó tudósok szintén nagy hangsúlyt fektettek a forráskritikára, azonban saját korukat gyakran túl-, a korábbi időszak kritikai munkáját pedig általában lebecsülték. Így az 1800-as évek végétől már magyarul is megjelenő diplomatikai írásokban¹⁶ az oklevélhamisítások felderítése, ill. fel nem derítése kapcsán rendre elhangzik a Tagányi Károlyéhoz hasonló vélemény: „...hamisítványai merő gyarlóságok. Abban a naív korban készültek, a mikor még senki se álmodta, hogy az oklevelek alakjuk, beosztásuk, betűik, műszavaik, stíljük, gondolkodásuk, stb. minden időben más és másforma legyen. A középkori bíró csak a pecsétből s a tartalomból ítélte meg az oklevél hitelességét, s ez a primitív oklevélkritika aztán sok hamisításnak szerzett érdemtelenül tisztességet, s nem egy igazságot forgatott ki hiteléből...”¹⁷

Ezek az állítások igencsak elhamarkodottak, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a középkor évszázadai alatt korántsem mondható egységesnek és fejletlennek az oklevélkritika. A perek során megkérdőjelezett hitelességű iratok vizsgálata igencsak változatos képet mutat, nagyban meghatározta a vizsgálatot végző szerv oklevél-kiállításban szerzett gyakorlata, tapasztaltsága és természetesen az összehasonlításhoz igénybe vehető anyag mennyisége. A győri káptalan – melynek vizsgálata egy 1347 februárjában lezárt ügygel kapcsolatosan zajlott – jelentésében olvashatjuk, hogy eleget téve Nagymartoni Pál országbíró kérésének, megvizsgáltak két privilegiumot, melyet az országbíró előtt Magyar-i Péter fia: László mutatott be, mint a győri káptalan kiadványát, ezzel akarván igazolni bizonyos birtokokhoz való jogát Januk-i Domonkos fia: Miklós ellenében. A győri káptalan alapos vizsgálatának eredményét a jelentés 8 pontban foglalja össze, eszerint: először és legfőképpen a privilegiumokra függesztett pecséteket vizsgálták meg és méretbeli különbséget fedeztek fel (*primo et principaliter ipsarum literarum sigilla appensa, in quantitate quia minora sigillo eorum diligenti examinatione eisdem per ipsos in presencia Nicolai dicti Ogh hominis regii apposita apparuissent*); másodsorban az oklevelek írásképet, betűit vizsgálva arra jutottak, hogy azokban sem korábbi, sem mostani írnokaik írása nem ismerhető fel (*secundo quia ipse litere nullius scriptorum eorum prioris et moderni notariorum fuisse prehiberentur*); harmadszor okleveleik dátumozásakor sem a „testet öltés éve” kifejezést, sem a római naptár szerinti határnapokkal való napmegjelölést nem szokásuk használni, ahogyan a vizsgált oklevelekben szerepel (*tercio quia per idus et kalendas sive nonas mensium et annos incarnationis prout ibi comperissent in datis literarum suarum ad eorum memoriam non fuissent usi facere emanari*); negyedszer, nincsenek megemlítve a birtokok szomszédosai és határosai, jóllehet jelentős, eladási ügyről van szó (*quarto quia nullus commetaneorum aut vicinorum possessionum cum predicto Nicolao filio Dominici in tam grandi vendicione comparuisse astrueretur*); ötödször, a káptalannál senki nem emlékszik, hogy a nevezett Miklós akár személyesen, akár képviselő útján megjelent volna (*quinto quia ipsum Nicolaum filium Dominici in huiusmodi vendicione nullus ipsorum personaliter vel per procuratorem comparuisse*

¹⁶ Schwartner oklevéltani munkája a századelőn még latinul íródott (SCHWARTNER 1802.), magyar fordítása PERGER 1821.; BOJNICIĆ 1880.

¹⁷ TAGÁNYI 1893. 41.

recordebatur); hatodszor, levéltárukban nem találták meg ezen okleveleket (*sexto quia cartas in eorum conservatorio nullatenus valuissent invenire requirendo*); he-
tedszer, az egyik megpecsételéséhez használt viasz frissebbnek és újabbnak tűnik,
mint a másikhoz használt (*septimo quia cera prime sigillationis recencior et novior
quam secunde apparuisset*); nyolcadszor, az oklevelek pecsétjein nem látták azokat
a titkos jeleket, amelyeket alkalmazni szoktak (*octavo quia maxime occulta signa
eorum sigilli nullomodo ipsis impressionibus sive sigillis vidissent contineri penitus
discrepare*). Végkövetkeztetésük, hogy az oklevelek hamisak (*imo per omnia non
bono vel modo legitimo emanatas, sed falsa et iniusta suggestione confectas fore
fuissent arbitrati et procuratas*).¹⁸

Megfigyelhető, hogy a 14. századtól megnő a forrásokban az oklevélvizsgál-
atok száma. Fontos azonban megjegyezni, hogy a gyanúba került oklevelek korabeli
vizsgálatának módjára korántsem általánosan jellemző ez az alaposság, de a forrás-
okat olvasva láthatjuk, hogy tudatában voltak azon ismérveknek, melyeket a későbbi
történészek is használtak, amikor forráskritikát alkalmazva megvizsgálták ezeket a
forrásokat.

A középkorban az oklevél érvényét csak részben határozta meg valódisága.
Elvesztette érvényét az az oklevél, melyet alaki vagy tárgyi okból – látható jelekkel
is – érvénytelenítettek, továbbá azok az iratok, melyek jogátruházás révén váltak
jogalap nélkülivé.¹⁹ Az Anjou-kor folyamán, mind Károly, mind Lajos, mind Mária
uralma alatt volt arra példa, hogy a királyi pecsétet annak eltűnése miatt új pecsét
váltotta fel,²⁰ a régi királyi pecséttel ellátott iratokat pedig az esetleges visszaélések
elkerülése érdekében az új királyi pecséttel rendelték megerősíteni.²¹

¹⁸ SZENTPÉTERY 1930. 251.; AO V. 11–12.

¹⁹ SZENTPÉTERY 1930. 248–249.

²⁰ Károly pecsétje 1323-ban és 1330-ban, Lajos királyé 1364-ben, Mária királynőé 1387-ben, Zsigmond királyé 1405-ben tűnt el, és vált szükségessé az eltűnt pecsét alatt kiállított oklevelek hitelesítése az új királyi pecséttel. SZENTPÉTERY 1930. 197.; KUMOROVITZ 1993. 85.

²¹ Az I. Lajos-kor okleveles anyagát vizsgálva, rendre találkozhatunk az oklevelek alján azzal a meg-
erősítő záradékkal, melyet Lajos király korábbi oklevelei újrathitelesítéseként rendelt el feltüntetni az
okleveleken a boszniai hadjárat idején eltűnt (ellopott) kettős királyi pecsétjével való esetleges vissza-
élések, hamisítások kiküszöbölése érdekében: „*Ad perpetuam rei memoriam nos Lodovicus rex
Hungarie universis declaramus quod ubi in regno nostro Bozne innumerabilis multitudo haereticorum
et paternorum pululasset in errorem fidei orthodoxe ad extirpandumque de ipso regno nostro eosdem ex
una parte nos personaliter, instaurato valido exercitu, proficisscebamur, ex alia vero parte
venerabilem in Christo patrem dominum Nicolaum archiepiscopum Strigoniensem nostrum
cancellarium, penes quem utrumque par sigilli nostri autentici habebatur, et virum magnificum,
dominum Nicolaum palatinum cum ceteris prelatibus, baronibus et regni proceribus, in Vzoram
destinaramus; quidam familiares ipsius domini archiepiscopi, pro custodia deputati utrumque par dicti
sigilli nostri preconcepta malitia subtraxerunt. Nos itaque praecauentes, ne ex huiusmodi sigilli nostri
deperditione regnicolis nostris in eorum juribus successive periculum possit imminere, sigillum novum
in duobus paribus fecimus pro nobis scul[ar]i, quod ad omnia privilegia nostra et quondam domini
Karoli regis, patris nostri sub priori sigillo eiusdem, tempore suae coronationis sculpto, et demum per
eundem eo, quod sub ipso plurime infidelitates perpetrare extiterunt reperte, permactate ac sub alio
sigillo ipsius, in partibus Transalpinis casualiter deperdito confecta, iuxta dicta tria sigilla decrevimus
fore appendendum. Ad quemcunque vero privilegia paterna dictis duobus prioribus suis sigillis
consignata, que per eundem patrem nostrum per sigilla eius posteriora, vel per nos cum sigillo modo
premisso deperdito confirmata non haberentur, et ad ipsa privilegia ipsum novum sigillum nostrum
non appenderetur, vel quecunque patentes littere nostre et paterne non confirmarentur, ea privilegia et
littere, sicut per eundem patrem nostrum fuerunt revocata et annullata, sic et nos ipsas seu ipsa*

Werbőczynél is olvashatjuk, hogy elvesztette érvényét a középkori joghatóság előtt az irat, melyet a regnáló király adott ki, de aktuális pecsétjével nem erősített meg.²² Ehhez hasonló jogszokásra hívta fel a figyelmet Zsoldos Attila egy 1358-ban, Kont Miklós nádor által kiadott ítéletével kapcsán, melyben az olvasható, hogy „az ország bevett jogszokása semmiképpen sem engedi meg, hogy a hercegek a királyi tulajdonokban és a király joghatóságaiban valakiket is a maguk állapotának szegyenfoltjából kiemelhessenek és a nemesség kiváltságait megadhassák, s birtokokat is adományozhassanak királyi beleegyezés és egyetértés nélkül.”²³ A középkori jogfelfogás értelmében az elvesztett irat is érvényét veszítette.²⁴

A jogi érvényesség egyik legfőbb feltétele az autentikus pecsét volt (ahogy a győri káptalan vizsgálatában is láthattuk, de számos más példa is van arra, hogy a gyanúba keveredett oklevél vizsgálatakor elsők között szemlélték meg a pecsétet). Amennyiben a pecsét megrongálódott, vagy töredezett volt, gyakran fenntartással kezelték az oklevélben foglaltakat, de legalábbis lejegyzésre kerül a pecsét sérült volta.²⁵ Pecséthamisításokkal kapcsolatos oklevelek is szép számmal maradtak fenn.²⁶

Tovább növelte egy irat bizonyító erejét eredetisége, az átirások csak bizonyos megszorításokkal pótolhatták az eredetiket, a perben állók pedig követelhettkék a másik féltől az eredeti oklevél tényleges bemutatását. Ilyen, eredeti bemutatására irányuló követelésen bukott el a kolozsmonostori apát, Ottó nagyszabású hamisítási vállalkozása is, amikor 1380-ban Tiburctelke birtok hovatartozásáért az erdélyi alvajda előtt zajló perben ellenfeleik, a kidei kisnemesek nem törődtek bele az ítéletbe. A vajda előtt fellebbező nemesek többszöri elutasítás után a királyhoz fordultak, aki elrendelte, hogy a perben bizonyítékként bemutatott okleveleket mutassák

commisimus viribus caritura, nullamque roboris optentura firmitatem. Inter que praesens privilegium primum omni suspicione destitutum et omnia in eo superius contenta et expressa pro Johanne filio Thome filii Petri magistro janitorum nostrorum suisque fratribus eorumque heredibus et successoribus dicti sigilli nostri novi duplicis et autentici appensione innovamus et perpetuo confirmamus, salvis iuribus alienis.” DL 837.

²² „Királyaink közül kiknek kiváltságait tartjuk meg és kikéit nem?” WERBŐCZY 246–273. (II. 14.) Szemléletesen példázza ezt az 1340-es évek végén, Ozlyan birtok elfoglalása miatt kirobbant per, melyben 1353-ban végül olyan ítélet született, „hogy Ozlyan birtok I. Károly király középpecsétes oklevelei alapján Mykou fia Miklós fiait illeti meg, ugyanis a Károly király korábbi pecsétje alatt kibocsátott oklevelek érvényüket veszítették, a felperes pedig azt az állítását, hogy a középpecsétes megerősítő oklevél, ill. a nyitrai káptalan birtokba iktatása hamis, nem tudta pusztá szavakon kívül mással bizonyítani...” DL 68 092.

²³ ZSOLDOS 1999. 201. „duces in regalibus proprietatibus et regis iurisdiccione quospiam a sue conditionis nota eximere et nobilitatis prerogativa predotare, possessiones eiam conferre absque regio beneplacito et consensu nullatenus posse iuridica admittit regni consuetudo approbata.” ZALA I. 593.

²⁴ SZENTPÉTERY 1930. 248.

²⁵ Szécsényi Tamás országbíró 1350. április 27-én kelt ítéletlevelében négy hamis oklevél vizsgálatának leírását olvashatjuk: „una earumdem... literarum sigillum ex omni parte fractum, et in tantum destructum ut penitus nullam haberet circumferencialem et nullam formam imaginis alicuius, imo nullam omnino cuiusvis sculpture sue figuram... nisi solam formam crucis similiter in maiori sui quantitate utique confracte et exinanite super se habens” Az oklevél szövege tartalmi átirás formájában maradt fenn: DL 95 194. és 4121.; AO V. 370–373. (221. sz.)

²⁶ Nagy port felkavaró pecséthamisítási ügy lepleződött le 1371 novemberében, mely a zágrábi káptalant és oklevélkiadó tevékenységét érintette. DF 256 375.; TKALCIC I. 238–242. (253. sz.)

be a felek, mely kérésnek a kidei nemesek azért nem tudtak eleget tenni, mivel okleveleiket a – részrehajlóan az apátság javára – ítélkező bíróság az apát kezébe juttatta. A királyi parancs ellenére, rossz útviszonyokra hivatkozva késett az oklevelek bemutatása a király előtt, majd Lajos király halála miatt napolták el a pert, végül 1383-ban Mária királynő utasította Ottó apátot, hogy a további halogatásokat elkerülve eredetiben mutassa be a kérdéses okleveleket, melyre valószínűleg sor is került. A továbbiakkal kapcsolatban meglehetősen kevés információ maradt a forrásokban, annyi azonban bizonyos, hogy István deákot máglyán égették meg.²⁷

Ami az oklevélhamisítás technikai megvalósítását illeti, csak közvetve tudunk rá következtetni a rendelkezésünkre álló oklevelekből. Olyan nagyszabású és felderített hamisítási ügy kapcsán is, amilyen a 14. század végén a már említett János deák nevéhez fűződik, csak kevés információ maradt fenn (*in cuius [Johannis] videlicet domo et scrinio nuper multa falsa sigilla, littere nequitiose et registra inventa fuerant et reperte*),²⁸ a nem „üzletszerűen”, hanem kisebb-nagyobb birtokpekrek kapcsán ütköző, családi érdekeltségek elősegítése érdekében elkövetett hamis oklevél-bemutatók kapcsán még kevesebbet tudunk. Általában annyi derül ki, hogy valaki hamis oklevelet mutatott be, amiért valamiféle büntetésben részesül. Érdekes, hogy ezeknél a kisebb horderejű ügyeknél nem került sor alaposabb kivizsgálásra, vagyis a hamisító személyének kiderítésére, más, a hamisításért elítélt személy vagy családja okleveleinek felülvizsgálatára.

Az oklevélnek lehetett tehát hamis a szövege és/vagy a pecsétje. Bevett gyakorlat volt a hiteles oklevél szövegének részleges módosítása *rasura* vagy interpoláció révén.²⁹ Durvább eljárásnak minősült a teljes oklevél szövegének levakarása és új szöveggel való pótlása.³⁰ A hamisított irat hitelesítésének talán legegyszerűbb módja az volt, ha megpecsételése hiteles, valamely más okmányról leszedett pecsétet erősítettek. Ennek kiküszöbölésére alkalmaztak bizonyos saját, titkos jeleket, az egyes oklevélkiadó szervek (ahogyan a győri káptalan jelentésében is olvashatjuk).³¹

²⁷ JAKÓ 1984. 136–137.

²⁸ János deák személyével kapcsolatban I. HORVÁTH 1905., a hozzá kapcsolódó hamisítási ügy részleteit pedig HORVÁTH 1902. és HORVÁTH 1909.

²⁹ „*ipsum privilegium abrasum existerat... ipsum Andream... exhibitione ipsius abrasu privilegii tamquam falsarum literarum delatorem in condemnatione capitis et amissione omnium possessionum suarum... decrevimus convictum extitisse.*” DL 58 506.; AO IV. 10–12.; AOKL. XXIV. 72–73. (154. sz.) „...*in loco ... a manifeste abscisa visa fuisset et radi neglecta inferior cauda litere illuc abrase ibidem extitisset, nec non nomen dicte terre Sorouicha illic super illo loco abraso inscriptum extitisse.*” l. 25 jegyzet. „*cumque nos his perceptis, discussionem premissorum ac examinationem prescriptarum literarum ad interessenciam prelatorum et aliorum baronum distulissemus,...* ipsum privilegium a dicto domino Ladislao rege loquens examinare cepissemus, demum quia pergamenum eiusdem privilegii ab ipso domino Ladislao rege loquentis, collacionemque predictae possessionis Petrethe, predecessoris ipsius Petri filii Nicolai factam fuisse denotantis, primo scriptum et demum totaliter abrasum, sicque altera vice exaratum seu scriptum fuisse cunctis intuentibus manifestissime apparebat...” DL 67 606.; ZALA II. 161.

³⁰ Egy, a Balassa család levéltárában fennmaradt, 1347. júl. 24-ére datált oklevél (DL 65 753.) kapcsán jegyzi meg a regeszta készítője, hogy az oklevél „levakart hártán, hátlapján pecsét darabjai... Az oklevél hamis, mert Károlyt halála után serenissimus princeps... dominus noster-nek nevezi, s frása is a XVI. századra utal, de a pecsét-darabok eredetiek.” BALASSA 43. (101. sz.)

³¹ „Minő módot találtak fel régente a kancellárián a pecsételésre, hogy az oklevél-meg-fertőztetőknek családtságaik némi nemüképen meg akadályoztathassanak!... egy példáját láthatjuk azon, csupán csak édes Hazánkban keletbe lévő 's a pecsételésbe gyakoroltatott dicséretes szokásba, mely e'ből állott t. t.: a' nyomott pecsétet tartó papíros, vagy bőr-hártya kötölékre bizonyos illy' forma beszéd (formula)

A hamisítványok jelentős részéről kimutatható, hogy valamilyen eredetire mennek vissza, annak szövegét, és küllemét alapul véve. Egy-egy oklevél köré akár több hamisítványcsokor is köthető, ahogyan azt a kolozsmonostori példa is mutatja, ahol a hiteleshelyi gyakorlatot ismerő hamisító jogi ügyekben való jártassága érhető tetten, melynek révén sikerült olyan hitelessé varázsolni az iratokat, hogy azok nemcsak a korabeli bírósági szerveket, de a későbbi történészeket is megtévesztették. A hamisítás gyanújának bebizonyosodtával láthatjuk a forrásokban, hogy az adott hiteleshely elvesztette hitelességét, hiteles pecsétjét. Ugyanakkor érdekes jelenség, hogy az oklevelek felülvizsgálatára csak korlátolt mértékben kerül(het) sor, legálábbis a ránk maradt forrásanyagból ez következtethető ki. A kolozsmonostori konvent esetében arról tudósít bennünket egy oklevél, hogy a hamisítást elkövető István deákot elítélték (*ut prefatus Stephanus litteratus... videlicet prescriptarum dicti condam magistri Salomonis archidiaconi et vicarii sculptor et fabricator falsorum sigilorum emanatorque et scriptor falsarum litterarum fuisset et dominus Ladislaus wayuoda unacum regnicolis et partis Transilvanie nobilibus ipsum Stephanum litteratum rite et legitime conburiri fecisset et concremari*),³² és minden, a nevével kapcsolatba hozható oklevelet semmisnek tekintettek, attól függetlenül, hogy az valójában hiteles is lehetett, hiszen több éves tevékenysége alatt bizonynyal állított ki hiteles okleveleket is. Az ítéletével nem maradt fenn, de a rendelkezésünkre álló információk alapján úgy tűnik, a teljes hamisítási ügy kivizsgálására sem anyagi, sem személyi szinten nem került sor. Egyedüli bünbakként István nyerte el törvény szerinti büntetését.

Ami az oklevélhamisítás büntetését illeti, írott törvényi szabályozása csak a 15. századból ismert. Az 1462. évi II. törvénycikk a hűtlenség vétkének meghatározásakor („*azok az esetek, melyek hűtlenség vétkére tartoznak, és a melyekben, valamint másokban, a király úr a bűnösök birtokait és fekvő jószágait másnak adhatja és adományozhatja*”) közvetlenül a király és a korona ellen támadók után, a második és harmadik paragrafusban tárgyalja a hamis okirat készítőjét és használóját, valamint a hamis pecsét metszőjét és alkalmazóját.³³ Az 1498. évi törvény 14. cikkulusa pedig kimondta, hogy „*a káptalan vagy convent mind ama tagjainak, kik a hamisítás idején mint ebben közreműködők jelen lesznek, homlo-*

„*Commissio propria Domini Regis*” iratott, melyre a’ pecsét oly formán öntetett, vagy ragasztott, hogy az alatta lappangó írás vagy beszéd-forma álló ki ne tessék, ’s ugyan azon beszéd-forma ismét az oklevélnek alsó vagy felső sőt sokszor mind a’ két részére is fel jegyezett, mely a’ra való volt, hogy ha ne talántán valamely oklevélnek igaz volta felől kétség támadott volna, a’kor a’ viaszkpecsét a’ról le vétetett, s a pecsét alatt lévő pecsétet tartó kötélek meg vizsgálatott, ha vallyon magába foglalja e’ azon beszéd-formáját, mely az oklevélnek felében vagy aljára is íratott, vagy sem? és ha magában foglalta, úgy igaznak; ha pedig a’nak meg nem felelt, vagy pedig épen semi beszéd-forma a pecsét alatt nem találtatott, úgy hamisnak kiáltatott az oklevél... függőpecsétnek, minthogy azok alá írni nem lehetett, tehát az említett beszéd-formája a viaszk-pecsétnek középebe vagyis a belső részébe helyeztetett egy kis darabka íróhártyára...” PERGER 1821. II. 46–48.

³² DL 42 694.

³³ „*Articuli, qui concernunt notam infidelitatis et in quibus, et aliis, possint per dominum regem, possessiones et bona delinquentium, alicui donari seu conferri. §. 1. Evidenter se erigens, contra statum publicum regis et coronae. §. 2. Item, qui conficit falsas literas, et eis evidenter utitur in iudicio. §. 3. Item, qui sculpsit falsum sigillum, et eo utitur.*” CJH 340. (2. cikkulus 1–3. §.)

kukra és mindkét orczájukra a tüzes pecsét bélyegét süssék. 1. §. És hogy ezenfelül az ilyenek legott javadalmaikat veszítsék."³⁴

Az Anjou-korból ismert hamisítási ügyek kapcsán megfigyelhető, hogy csak az igazán nagyszabásúak, az oklevélkiadó szerveket, illetve azok személyzetét érintő bűnesetek alkalmával járnak el igazán szigorúan, fő- és jószágvesztésre ítélve az elkövetőt, a hiteleshely pedig pecsétje elvesztésével, azaz oklevélkiadó tevékenységének – legalább időleges – felfüggesztésével bűnhődik.³⁵ Tudunk arról, hogy a fejvesztést magánszemélyeken is végrehajtották,³⁶ de a kisebb horderejű, egy-egy birtokot érintő, főként magánszemélyekhez köthető hamisítások általában „csupán” birtokvesztéssel jártak.³⁷ Arra is van példa, hogy a fő- és jószágvesztésre ítélt alperes büntetését a felperes közbenjárására engedik el,³⁸ de arra is, amikor a vétkest tüzes vassal való megbélyegzéssel és birtokai elvesztésével büntetik.³⁹ Ezen birtokelkobzások kapcsán, melyek során a birtokok bizonyos hányada a bírói szervet illetve, gyakran találunk olyan, a konkrét ítélet után keletkezett okleveleket, melyekben az elítélt családjának, rokonságának biztosítanak lehetőséget a birtok kiváltására. Akad azonban arra is példa, hogy a hamisító teljes királyi kegyben részesül, ezáltal mind személyében, mind birtokait tekintve mentesül a büntetés terhétől.⁴⁰

Összegzőként elmondható, hogy az oklevelek gyarapodásával és egy zavaros időszak lezárultával a tisztázandó birtokügyletek miatt az Anjou-korban megnőtt a hamisítványok száma. Ezek megrendelésre, vagy saját felhasználásra készültek. A hamis oklevelet felhasználók célja nem feltétlenül az volt, hogy illetéktelenül jussanak bizonyos javak birtokába; gyakran a háborús időszak pusztításai során elpusztult okleveleik „pótlásával” vagy írásban eddig nem deklarált adományok „lejegyzésével” kívánták tényleges javadalmaikat megtartani vagy visszaszerezni. Amennyiben magánszemélyre bizonyították rá hamis oklevél használatát, úgy fő- és jószágvesztésre ítélték, de gyakran olvashatunk a büntetés enyhítéséről, teljes vagy részleges elengedéséről, míg a hamisítás körülményeinek kivizsgálására nem kerül sor. Ám ha hivatalos szervhez – hiteleshelyhez – köthető a hamisítás, úgy a büntetés jóval szigorúbb volt (a bűnös – vagy még inkább bűnbak – kivégzése és javainak elkobzása). Egy-egy súlyos ítélet azonban nem lehetetlenítette el az érintetteket. A kolozsmonostori ben-

³⁴ „*Literas falsas in capitulis obsignantium poena. De [item] falsariis, qui in capitulis, vel conventibus literas falsas obsignant; ut stigma sigilli igniti in frontibus, et utraque facie omnium capitularium, seu conventualium, qui tempore falsificationis, [de conventibus vel capitulis] talia agentes intererunt, inuratur. §. I. Et insuper, beneficia talium amittantur, eo facto.*” CJH 602–603. 14. artikulusz; SZENTPÉTERY 1930. 250.

³⁵ Láthatjuk ezt a kolozsmonostori konvent esetében is (JAKÓ 1984. 137.; SIPOS 1979. 47.), de a középkor későbbi századaiban is van rá példa, l. SOLYMOSI 2010. 391–401.

³⁶ ZALA I. 573–577. (366. sz.); DL 67 404. és 66 822.

³⁷ Csak néhány példa: DL 3809., 3971., 67 564. és 67 569.

³⁸ Jó példa erre Medve fia Jakab esete, akit oklevél- és pecsétamisítás bűnében 1322. júl. 2-án vétkesnek kiált ki a bíróság (AOKLT. VI. 246. [667. sz.]), majd 1323. jan. 21-én fej- és jószágvesztésre ítélik (AOKLT. VII. 18. [19. sz.]) Ábrahám fia János ellenében, ez utóbbinak kezére adván Jakabot. Azonban „János öreg korára tekintettel 4 márkát adott Fülöp nádornak, hogy Jakabot ne (kelljen) halállal büntetni...” AOKLT. VII. 226. (485. sz.) A birtokok kiváltására a szomszédság részéről a következő évben került sor. AOKLT. VIII. 214. (424. sz.) és 220. (435. sz.)

³⁹ 1354-ben Drugeth Miklós országbíró Rabe-i Péter fia Miklóst hamis oklevél bemutatása miatt birtokvesztésre és tüzes vassal megbélyegzésre ítélte. DL 106 890.

⁴⁰ 1359-ben Lajos király oklevelében arról olvashatunk, hogy a király megkegyelmez Káldi Marcellus fia: Miklósnak, aki hamis pecsétet faragott, és a birtokait is megkíméli. DL 91 534.

cések folytatták perüket Tiburctelke birtoklásáért és – jóllehet 1383-ban feltehetőleg a nemesek javára ítélt az uralkodó – küzdelmüket 1393-ban siker koronázza.⁴¹

BIBLIOGRÁFIA

- AO = NAGY IMRE–TASNÁDI NAGY GYULA: *Anjoukori Okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis I–VII*. Budapest, 1878–1920.
- AOKLT = *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia*. Budapest–Szeged, 1990–.
- BALASSA = FEKETE NAGY ANTAL–BORSA IVÁN: *A Balassa család levéltára 1193–1526*. Budapest, 1990.
- BEKE 1898. = BEKE ANTAL: *A kolozsmonostori konvent levéltára. Hatodik közlemény. Történelmi Tár 21 (1898) 151–166*.
- BOJNICIĆ 1880. = BOJNICIĆ IVÁN: *Az oklevélhamisítás a középkorban különösen Magyarországon és Társországaiban*. Zágráb, 1880.
- CJH = *Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytár 1000–1895*. Szerk. MÁRKUS DEZSŐ. Budapest, 1899.
- CSOMOR 1912. = CSOMOR LAJOS: *A kolozsmonostori benczés apátság és birtokai (1556-ig)*. Kolozsvár, 1912.
- DF = *Magyar Országos Levéltár*, Budapest. Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai Fényképgyűjtemény.
- DL = *Magyar Országos Levéltár*, Budapest. Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai Levéltár.

⁴¹ „[Bertalan] erdélyi alvajda az erdélyi káptalanhoz. Pál frater, a Clusmonostrai Szűz Mária-egyház apátja oklevelekkel igazolta, hogy egyháza Bwnye és Tyburch nevű birtokainak elfoglalása miatt Kyde-i Gergely fia Jánost, majd fiait: Pétert és másik Pétert ötször megidézte, azok azonban nem jelentek meg, birtokjogának bizonyítására pedig bemutatott több oklevelet, amelyek szerint elődeinek 1357-ben és 1358-ban Bwnye birtokot Domokos alvajda, 1379-ben pedig Tyburchtelke-t László vajda unacum iudicibus nobilibus iuratisque assessoribus ac aliis nobilibus septem comitatum megítélte. Vele szemben az alperesek, János fiai: Péter és Péter arra hivatkoztak, hogy a két birtok mindig őseiké volt, ami Erdély minden nemesé előtt közismert. Mivel azonban arra a kérdésre, hogy az apátok beiktatása után milyen jogn jutottak a birtokokhoz, semmiféle iktatólevelet sem tudtak felmutatni, s mert ötször megidézve sem jelentek meg, consuetudo vero huius partis Transsiluane ab antiquo assueta szerint nem ötszöri, hanem háromszori idézés is elegendő, és mert a két birtokot nem törvényes úton, hanem hatalmasul foglalták el, hatalmaskodás miatt elmarasztalta és a birtokokat a törvényszéken vele együtt levő nemesek tanácsával iuxta huius regni nostri consuetudinem Pál apátnak ítélte meg. Amikor azonban az apát beiktatását el akarta rendelni, az alperesek kérték, hogy a pert a Deua várban tartózkodó Bubek Imre erdélyi vajda elé terjessze. Verumlicet huius partis Transsiluane consuetudinaria lex id sanciet, ut quicumque in adiudicatione alicuius cause per viceuayudam unacum regni nobilibus facta contentari noluerit, extunc huiusmodi cause requisitio et determinatio ad curiam regiam ad deliberationem prelatorum et baronum regni transmitti debeant, mivel az alperesek ragaszkodtak ahhoz, hogy a vajda elé terjessze a pert, ezt átküldte hozzá Deua-ra. Itt a vajda, mivel az alvajda és az ország nemesei távol voltak s mert propter motionem pridierne guerre in his partibus Transsiluanis permittente deo urgentis nem tudott a perrel foglalkozni, személyesen meghagyta neki, hogy az ilyenféle pereket senki kérésére se küldje hozzá, hanem hozzon ítéletet, ha pedig a felek nem volnának azzal megelégedve, terjessze fel a királyi curiába, hogy ott a prelátusok és bárók határozzanak. Utasítása alapján szept. 15-én Bwnye és Tyburchteleke birtokokat Pál apátnak megítélte, az alpereseket pedig a birtokok elfoglalása miatt hatalombajban elmarasztalta és jószágvesztésre ítélt, 2/3 részben a maga, 1/3 részben a felperes javára foglalva le a birtokaikat. Péter diák alvajdai jegyzővel Bwnye és Tyburchtelke birtokba iktassa be az apátot és konventjét.” DL 28 735.; ZsO I. 3107. sz.

- FEJÉR = GEORGIUS FEJÉR: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis I–XI*. Budae, 1829–1844.
- FÜGEDI 1981. = FÜGEDI ERIK: „Verba volant...” Középkori nemességünk szóbelisége. In: FÜGEDI ERIK: *Kolduló barátok, polgárok, nemesek*. Budapest, 1981. 437–463.
- HAJNIK 1886. = HAJNIK IMRE: *Okirati bizonyítás a középkori magyar perjogban*. Budapest, 1886.
- HORVÁTH 1902. = HORVÁTH SÁNDOR: A lipthói és túróczyi registrum, 1391. *Történelmi Tár. Új folyam.* 3 (1902) 1–57., 194–230.
- HORVÁTH 1905. = HORVÁTH SÁNDOR: Az „átkosemlékű” János diák leszármazása. *Turul* 23 (1905) 34–35.
- HORVÁTH 1909. = HORVÁTH SÁNDOR: A lipthói registrum. A Magyar Történelmi Társulat lipthószentmiklósi vándorgyűlésén, 1909. augusztus 29-ikén tartott előadás. *Századok* 43 (1909) 816–830.
- JAKÓ 1984. = JAKÓ ZSIGMOND: A kolozsmonostori apátság hamis oklevelei. *Levéltári Közlemények* 55 (1984) 111–139.
- KÓFALVI 2000. = KÓFALVI TAMÁS: A hiteleshelyi oklevelek egyháztörténeti tanulságai. *Egyháztörténeti Szemle* 1 (2000) 49–64.
- KUMOROVITZ 1936. = KUMOROVITZ L. BERNÁT: Az autentikus pecsét. *Turul* 50 (1936) 45–68.
- KUMOROVITZ 1993. = KUMOROVITZ L. BERNÁT: *A magyar pecséthasználat története a középkorban*. Budapest, 1993.
- PERGER 1821. = PERGER JÁNOS: *Bé vezetés a' diplomatikába vagy is az oklevél esméret tudományába: melyet TT. Schwartner Márton úr után, némelly változtatásokkal 's hasznos bővítésekkel magyar nyelven ki adott Perger János*. [Pest], 1821.
- SCHWARTNER 1802. = SCHWARTNER MÁRTON: *Introductio in rem diplomaticam aevi intermedii praecipue hungaricam*. Buda, 1802.
- SIPOS 1979. = SIPOS GÁBOR: A kolozsmonostori konvent hiteleshelyi működése. In: *Művelődéstörténeti tanulmányok*. Szerk. CSETRI ELEK–JAKÓ ZSIGMOND–TONK SÁNDOR. Bukarest, 1979. 33–50.
- SOLYMOSI 2010. = SOLYMOSI LÁSZLÓ: Levelesített káptalanok: Eger és Csázma pecsétjei a középkorban. In: „*Fons, skepsis, lex*”. *Ünnepi tanulmányok a 70 esztendő Makk Ferenc tiszteletére*. Szerk. ALMÁSI TIBOR–RÉVÉSZ ÉVA–SZABADOS GYÖRGY. Szeged, 2010. 391–401.
- SZENTPÉTERY 1930. = SZENTPÉTERY IMRE: *Magyar oklevéltan*. Budapest, 1930.
- TAGÁNYI 1893. = TAGÁNYI KÁROLY: *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. Von Franz Zimmermann und Carl Werner. *Századok* 27 (1893) 41–57.
- TAKÁCS 1992. = TAKÁCS IMRE: *A magyarországi káptalanok és konventek középkori pecsétjei*. Budapest, 1992.
- TKALČIĆ = JOANNES BAPT. TKALČIĆ: *Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae, metropolis regni Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae. Povjestni spomenici slob. kralj. grada Zagreba I–XIV*. Zagrabiae, 1889–1932.
- WERBÓCZY = KOLOSVÁRI SÁNDOR–ÓVÁRI KELEMEN–MÁRKUS DEZSŐ: *Werbőczy István Hármaskönyve*. Budapest, 1897.
- ZALA = NAGY IMRE–VÉGHELY DEZSŐ–NAGY GYULA: *Zala vármegye története. Oklevéltár I–II*. Budapest, 1886–1890.
- ZW = *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen I–VI*. Hermannstadt–Köln–Wien–Bukarest, 1892–1981.
- ZSO = *Zsigmond kori oklevéltár*. Budapest, 1951–.
- ZSOLDOS 1999. = ZSOLDOS ATTILA: Két hamis oklevélről. *Történelmi Szemle* 41 (1999) 191–208.

RÁBAL, KRISZTINA

Charter-falsification in the Angevin period

The purpose of the article is to investigate the process and peculiarities of charter-falsification of the Angevin period. First of all, it is very important to identify and describe the characteristics of falsified charters, how they were observed and analysed by contemporary authorities. It is also an interesting aspect, why they were made and who were the *falsificators*.

Connecting to this question, this study also deals with the function, work and authority of *loca credibilia*. The different stages of penalty – which are ascertained only from the 15th century – are also written in the charters (either death punishment or/and confiscation of property).